ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 91

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ

ՕՐԱԳԻՐ

ՇԱԲԱԹ 15 ՍԵՊՏԵՄ 1845

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Այս օրագրութեան ով որ կը բաղձայ՝ կրնայ բաժանորդ գրուիլ , Հայրենասիրաց ընկերու- թեան Տպարանը դիմելով՝ Հասուցանելով՝ մէկ տարւոյն գինը 135 դահեկան ։ 'Ի Պոլիս պարոն Ալեքսանդր Ա. Միքայէլ Աղաթոնեանին գրատունը ։ 'Ի Կարին Ակթոս . Հ. Տեր . Յ Մուշեղեանին վրան ։ Աղեքսանդրիա . Յարութ Պետրոս Աղա Լուսաւորչեանին ։ 'Ի Տփխիս Աղեքսանդր Կ . Յակոբ Կոստանդեանին բնակարանը ։ Յաւարսի Ս . Արհամապատիւ Նիկողայոս Արքեպիսկոպոսին Պատուիրակութեանը ։ 'Ի Տեղս Մահտեսի Գէորգ Աղայ խաչիկեանին վրան ։ 'Ի Սմյռ . Իզմիրլի Յ . Յորդա Արխ Մ . Վարդապետին բնակարանը ։ 'Ի Կալկաթեան Եղիշէ Ա . Յովսէփ Յ . Մելիք Սէյրանեանցին քով ։ 'Ի Թէհրան Յովհ . Ը . Խորասանեանի քովը ։ Պաւշիրէ . Ընէրի Մ . Առաքել Աղայ Եղեա- զարեանին գրատունը ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Իզմիր 15 Սեպտեմբեր ։

Տեղւոյս ազգիս տարեկան յայգի խնամոց աշխատրական ջանքը՝ որ Օրագրոյս նախընթաց թուի մը թիւերով երախտագիտութեամբ յիշուած է , բայց ըստ արժանւոյն գովութեամբ նշանակելու՝ այդպէս անկարելի է , վասն զի առաջի հոգեբարձութենէն հետէ՝ գրեթէ իրենց անձնական գործքը մէջտեղ դնելով՝ յարատեւ հոգւով լի կ'աշխատին օգտակար հրահանգաց օգնութիւն ընելու ։ Այսպէս իսկ է , թէ այսպէս սահուկ օրինակ մը պատահելով՝ իրենց բնակութեանցն և գրեթէ բոլոր ունցածին կարողութենէ զերծանելով՝ ինչ աստիճան ցաւոց և թշուառութեան մէջ կ'իյնան ․ որոնք սանոր մինչև յուսահատութեան դուռը հասնելով՝ ինչ ընելիքին ու ինչ ըսելիքին անգամ չեն գիտեր ․ աշխատանքներուն՝ յիշեալ ազգասէր խնամակալներու հայրաբար խնամք տանելնին՝ ազգասիրաբար կառավարելնին՝ շատերուն համար բաւ բերման ժամանակին բնակութիւն պատրաստելնին ․ և ձեռքերնէն եկածին չափ նպաստաւորութիւն ընելնին՝ յիշել չէ թէ գովելի այլ անմոռանալի երախտագիտութիւն մըն է երախտից ծանօթողներուն ։

Նշանակելու արժանի է նաև , թէ այսպիսի գոռն վիճակի մէջ անգամ՝ ազգասիրական եռանդով մը կրթութեան փոխանորդ՝ Լուսաւորչեան շինուածոց շինութիւնը հոգալու , որոնց վրայօք՝ օրագրոյս հետևեալ թիւերովը աւելի պիտի ունենանք ծանուցանելու ։

—Այսչեաւ քաղաքիս հոգևորութենէն յայտնապէս ազգաց խնդի՝ մասնաւորներուն օգնութիւն մը ընելու համար՝ անգամ նոյն երկու ազգաց բարեկամաց ընկերութիւն մը հաստատած ենաւ ամէնուց մէջերնին , որ թէ քաղաքէս և թէ ուրիշ քաղաքներէն ինչոր դրամ ժողովուի նէ՝ նոյն երկու ազգաց որբերէններուն ըստ արժանեացը բաժնեն ․ բայց հիմայ Լուսաւորչ հաստատուած մարդասիրական ընկերութիւնը՝ որ Իզմիրու բոլոր ազգաց որբերէններուն համար օգնութիւն կը ժողովէ , արժանաւոր կարգադրութիւն մը հաստատելէն ետքը , նոյն ընկերութեանը թէ քաղաքիս Հայոց ազգէն ալ 3 անդամ ընտրուելով՝ ընդունուի իրենց ընկերութեանը ․ վասն զի Լուսաւորչէն իրենց դրկուած սակը՝ երեք ազգաց խորհրդով և սրբազան քաղաքիս բարեկամաց ազգաց խնամքներուն ։ Ասոր անցեալ եօթնեկիս անգ ․ մեր ազգին երևելիները՝ յատուկ ժողով մը ընելով՝ յիշեալ ընկերութեան 3 անդամ որոշեցին հետևեալ ազգասէր և օգնական անձինքները ․ այսինքն , Լուսաւորչ Արթուն , Յովհաննէս Պալատեան , և Մահտեսի Գրիգոր Կոստանդեան Աղաքը ։

Օգնական տուրքի ժողովող անձանց՝ Լուսաւորչ Հայոց ազգէն ընտրուողներու համար՝ բոլոր ազգաց մարդասիրութեան յաջողէ ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏԵՆԵՐԻՖԻ ԿՂԶԻՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ։

(Շարունակութիւն և վերջ ․ Տես թիւ 90 ․)

Չափաբերութիւնը կ'ըսեն որ՝ Պիկ-Տենէրիֆի հրաբուղխին բարձրութիւնն է 3,710 մետր , որ կ'ընէ 11,130 ոտնաչափ ․ բայց Ս Ալեքսանդր Ֆոն Հումպոլտին կ'երակամ ճարտարաբանութիւնը՝ որ Ֆոն Պոլխիլին ճանապարհորդութեան առնէ հետը դրուեցաւ , 3,705 մետր չափեց ․ Այս լեռս շատ մը խորութիւնով կերպուած մանր մանր լեռներէ բաղկացած ըլլալէն վերէն որ՝ ամենը մէկէն մէկ առնել գոյացած չէ , հանէ հոն գետին ունենալով և վեր ելելով՝ կլորակ կոտորեցեր է ․ մէնք՝ որ առանց բաներու խօսու քիչ մ'ունեցողութիւն ունինք , մեր մտքին գաղափարը առանց խորհեցինք որ՝ սկիզբէն այս լեռս եկելէր է ․ չէթէ վեր 'ի բարձրութիւնը , այլ գէպ 'ի լայնութիւնը ․ որով մէկ կանոնաւոր ձևով գագաթը կտրած սրածայր կանոնաձև (սիւրաձև) մը ձևացեր է ․ միջին բարձրութիւնը 8,000 ոտնաչափ ․ և Նորա անկինն ալ ընձագին ալ բաւական մեծ ․ լեռան պինտ վերի գագաթէն առնէ խարխափ ալ՝ մարած հրաբուղխի մը խառնարանէ բաղկացեալ է՝ քիչ մը ետ 'ի վայր է ․ և հոս կամ հինգ փարսախ չափ տարածեալ ունի ․ Վերէն որ՝ մէկալ գագաթները գլխաւորէն ետքը աւար միջի լեռը գոյացած է ցոյց շողային (քէփէ չէքէրի) կերպ ․ քովերուն էջքը շատ սառնկութեամբ զառ 'ի վայր ծըռած ․ գագաթը շատ սրածայր ․ որուն պինտ բարձր տեղը բերան մը ունի որ մինչև հիմայ կը մխէ ․ և յառաջապէս քիչ մը Պիկ-Տէնէրիֆը ըսուածը այս է ։

Այս լեռանս տակը պզտիկ քաղաք մը կայ ․ որ Օրօտավա կ'ըսուի ․ կէս գիշերէն ութը ժամ ետքը այն տեղաց ճամբայ ելանք ․ և կէս օրէն ժամ ու կէս ետքը լեռանը գծուար տեղերուն առաջին մասը վեր ելած էինք ․ Այսպան ճամբուն էլքը (եոխուշը) այնքան շատ դժուար չէ ․ գետինը անշինորհք է և անգոյն ․ և մէկ միօրինակ յատկութիւն մը չունի ․ համարեակ լաւ է ․ բայց երեսը՝ արևէ և անձրևէ տակ կիզուելով և շատ ժամանակ անցնելով աւրուեր , կակուղցեր և հող կտրեր է ․ և վրան գարնի (թէֆնէ) և մշտնի (Միրթին ծառ) և ուրիշ ասանցպէս թուփեր բուսած են ․ բայց այնքան և ծուռ ու մուռ անձևորհք ․ լեռանը խարխափը ասանցմով մէկ միօրինակ անհամ կանաչութիւն մը ունի ․ տեղ տեղ բարձրացած ապառաժներով և խորին փէյերով խառնած ․ բայց աւոր գագաթի շիտակ տեղը ելանէր պէս՝ տեսարանը մէկէն 'ի մէկ անմիջաց կը փոխուի ։

Այն հասատատուն գետնին և անհուն տեղ վազած ու տարածուած մոխրագոյն լավային տեղը կակըսին հրաբուղխէ գոյացած թիւֆ (չիւֆէքէ) և կոտրած սնկարար (սոմյա) քարեր երևին ․ որ գրեթէ մանրուած փոշի դարձած են ․ մեր հետած ձիերը ասոնց վրայ կոխած ատեննին՝ ոտքերնին շատ խորը կը կոխկոտէին ․ վասն բոյսերուն մէկն ալ չի կար հոս ․ անոնց տեղը տեսակ մը գիհի (արտըճ) , որ գէպ 'ի բարձրութիւնը երկայնուելուն տեղը գէպ 'ի լայնութիւն փռուած էր ․ ձիերը օդոյն մէջ ելլելու տեղը գետնի վրայ պառկած էին ․ և տերևէ տեղ՝ բաց կանաչ գունով ատենք պէս փուշերու տըրցակ (տէմէթ) մը կ'երևէր ․ բուսաբաններէը ասոր Սփարթիում սուփրանուպիում կ'ըսեն ․ որը ըսել է՝ ամպերէն վեր Սպարգիոն ․ քանզի ասոնց գտնուած տեղը ամպերուն բարձր կ'ըլլայ որ՝ շատ անգամ ամպը այն բարձրութեանը չի հասնիր ․ մեր գտնուած տեղերը ասէկէց շատ կանանչ բան չկար ․ ո՛չ ձմի տեսանք հոն , և ո՛չ թռչուն ․ արծիւները անգամ՝ որ լեռանց վերի կողմերը շատ կը գտնուին , կ'երևի որ այս բարձր անապատները ելլելու չեն աճորժեր ։

Այս տեղս չէ թէ անապատի կենդանի ․ այլ բուն անապատը այս է ․ և ուրիշ տեղեր այս տեղիս նմանին նէ՝ անապատ կ'ըսուին ․ մեր մէջը՝ Լեռնապատի անապատը անունով ալ կայ , և այս տեղս տեսնելով՝ այն տեղը կը յիշէր ․ հողը կարմրագոյն տեղը մարդուն սև մազը կը շարժէ ․ և բոյսերը անշօր ։

Այս երկու անապատիս տարբերութիւնը միայն այս էր որ՝ Պիկ-Տէնէրիֆի անապատին մէջ՝ տեղ տեղ կանոնաւոր բոլորաձև Պաղպաղուտ բուսած քարը կը ցցուէր ․ որ յայտնապէս հրաբուղխները մարելէն ետքը անոնց տեղը գոյացած՝ և այն բերանները գոցած է ․ տեղ տեղ պատի պէս վերէն վար ուղղագիծ կտրըրուած լեռներ կ'երևին ․ որ զարմանալի և անսովոր տեսարան մը կը ցուցնեն ․ կան որ՝ կէս ձևով շինուած հին բերդերուն կը նմանին , քովի աշտարակներովը , բուրգերովը՝ և զանգակատուններովը հանդերձ ։

Այս հրաբուղխի մարած բերաններուն շատը՝ մէկ կեդրոնի մը բոլորը շարուած կ'երևնին ․ բայց մէկ մըն ալ չի տեսայ՝ որ կատարեալ ձև ունենայ ․ միայն մէկ գիծէն աւերուած և պատռած տեղ մը ունի ․ բայց մէկ հատը կանոնաւոր երևելով ինձի զարմանք բերաւ ․ հին հնամեայեցիներուն արախտագութիւն ընել տուած ատպարէզը միտք բերելու համար՝ իրմոն քիչ երևակայութիւն բաւական էր աւելի տեսողներուն , երբ որ հեռուէն կը տեսնէին ․ Այս բարձր պատերուն

Մեծափառ և ամենապատիւ Խաչատուր Աղային անձնայն Ռուսաց՝ կտակին համեմատ հրեշտակներին զանազան ազգաց եկեղեցիներուն համար՝ խոստացեր է 100,000 դահեկան օժանդակել զիւղաց, և այս գումարէն մէկ մասին եկեղեցիներուն համար որոշուած, միայն դահեկան . . . 23,000.

Յովսէփ Չէլէպի Եասըաճեան .	3000.
Աւետիս Էֆէնտի Եագուպեան . .	5000.
Ալաճաեան	550.
Մկրտչեան բժիշկ Սերովբէ աղային յիշատակ Կեսարանդրացւոյ տանց մը աղքատաց օժանդակութեան .	1780.
Մեծապ. Բօղոս Բէյ Եանըքեանը Լեհաստանէն Միքայէլ Ալաճէմեան Պետրոս և Միքայէլ Լեհէ . պարոնաց ձեռքէն 50 ամսու լիրա ոսկիներն, որոնք ամէնն կընեն դահեկան .	10735.
Ալեքսան Էֆէնտի Սարգիսեան Յովհ. աղային չինման . . .	11200.
	54955.
Օգոստոս 89 ժողովոյն մէջ նշանակուած գումարը . . .	149105.20
Ընդ ամէնն դահեկան .	204060.20

—Ակնարկութեան Փրանսայ թերթին՝ որ Խորհրդարանի պատերազմական առանձին անդամ էր, անդրանիկ անձանց վերջին օրը հասաւ քաղաքս Կոստանդնուպոլսէն առաջնական Ֆրէնչիէն անունով շոգենաւով։ Այնչափ փառաւոր կայսերն քաղաքին հրամանաւ իրեն յանձնուած քաղաքին գործոց հրամանատարութեան պաշտօնը շատ խոհեմութեամբ կը վարէ այդէն։

—Երզնկայի սղոցքն կարծեն թէ ամսոյս հինգերորդին մը Տէրոխիզա քաղաքին մէջ մեծ ամեն գործածուեր է՝ կիսամի չափ առած և 200 չափ խորդուբորդ մէջիք գարկունեքով։

Հետեւեալ նամակը ընդունած ենք գրագրեան Աֆեան քաղաքէն կոյրեն, որ այս քաղաքին պարոնաց առանձին միաբանութեան (—) ազգասիրական ջերմ յանձնառու ըլլալը և պատեհութեան մէջ է։ Այս գեղ սովորութիւն Եւրոպայի մէջ շատ տարած է, և որքան ալ չէ՝ բայց ևթէ պատուոյ (—) վարպետի առկ ազգային ժողովրդականութիւն մին է։

Երկրը հոգի կրակը հեռ խոստ եկեղեցին կարը որն որ խաղի առկ միայն նէ՝ ձեռքը միաբանութեան երգիչներ, խրատելը որ ամենայն պատշաճութեամբ համար, ձեռքը համերգ մնալու թէ որ չըլլացնի նէ՝ դասը կատարեցելուն հետ վառ չի Տանդշոյ միաբանութիւն և մէջ ծառաց մը կտակ մը Այնպէս կ'ըլլան, հասնելոյն մէջ մէկ ալ ժամ կ'առնեն, մէկ անմոռանալի տեղ մը կ'ըլլան, ընկերով խոտաց հեռ կը շինէին, մեր կեղծելու և կտրելու (չէ կըլլայ որ իր վիճակ սովորելով առաջին), մեծ ալ դասը փառաւոր կ'ըլլայ։ Այս առակն սովորութեան մէջն դաս ըլլալ Եւրոպայի քաղաքականական ժամանակին քաղաքական գեղ սովորութիւնները մնացած է, խնամուն և խելացի մարդիկ ալ չէ թէ միայն առաջ վրայ աչքի ընկնող գոյներ են (որ անցուածները երան գիտնելը չհասկնար անդամ բարեկարգութեան վրայ խորհուրդ ըրին Պասսեան), այլ և ազնիւ մեծացած առանձին կերպով ալ այս մեկնաբանութիւնը մտադրութեան հարկ կ'ըլլայ: Չնա առանձին ըլլալ պաշտօնական Աշխ և Ֆէջէ օրագիրներուն տպագրութիւնը խրատ միաբանութեան հրաւիրեցին, և Ֆէջէ օրագրին տպագրիչը Պ. Շէյմարիէ մեծա. (նիւթեր որ նախընթաց թերթերուս մէկուն մէջ գրած ենք). և

մեծութեամբ առաջ կ'երեւցնէ։ Մեծ՝ գոհանալը մեծաւ, և միաբանութեան երգիչներն ալ դիտելու փափաքով վառուած մէջ Յիշել այս գեղ սովորութիւն պատարագութեան պատշաճ ըլլայ։ Անձնազոհութեամբ մեզ կ'ընեն՝ զինքը առաջին մեծաւ ներել առաջ գործերն ալ մեծ է. և որքան որ երկու կողմն փառքը մեկ ընե՝ երկուքն ալ խոնհ Հարազատութեամբ և փորձառութեանը ապաւինելով՝ իրենց ողջունելու և հեղինակներին մեծացնելու յայտ մեծն, ասոր՝ թէ որ զիտաւորութիւնն է մեկ գործը մեծ բերել նէ՝ միաբանութեան երկուքն ալ խոհ մեծցի անոնք, ժողովրդականութեան, մեծամեծին մեծարելու զիտաւորութիւն ունենալով, և անձնասիրութեան, իրենց կեանքը փառաց մը ձեռնել, և առանձ գէջ սովորութեան ազատութիւն առողջ կատարելութեան ալ՝ առանց մեղադրելի կ'ըլլայ։

Այնչափ առաջ մը առաջ Աֆեան քաղաքը մեկ փառաւորեալ երգասաց մը՝ Բրասսարդի մէկ զորավոր մը միաբանութեան հրաւիրելու մեծացնել էր, Հիմայ քանակի մէկ բերդի մը մէջ գտնի, որ արդի մը այն տեղ պիտի ըլլայ, ըստ մարդասիրութեան պատիւ։ Այս միաբանութեան վրայ ներքին անձն ալ առաջական մարդիկ են, թէ որ գործանքն նէ՝ անոնց ալ պատիւ կը, փառաւորեալ ալ, բայց առաջնոյ ընծայած ըլլալով՝ ազատութեան հաճոյական զուր, փախեր էին։ Ասկէ չէ՝ երրորդ գրասաւ է՝ որ Աֆեան գաւառ միութեան առանց կ'ընէ իւր Աւրաւորութիւն ընկերներուն դէմ, պատասխանատուները առջեւ գիտելով առանձին բոլորեցին, գիտակցին առանձն ալ՝ գործակցութիւնը կարծ հասարակ։

Մարտիրոս գրութեան Հիւսիսային Հասարակ քաղաքին մասերը՝ այս օրերս Աւրէլ ալ Աէնի խոս առանձին շարժման անձանօթ մարդը մ.

ները գիրն սանդուղքի առանձնի պես, բայց աշխարհին մեծութեամբ և խորութեամբ առանձնանար կըտեսնէր, առաւ առաջարկեց կատարեալ նմանութիւն կ'ունենար, որ մէջի պատուհանը բոլորը նըստողներուն չէր դիպչէր, և քաղած առանը սալերուն խաղաղաբար բան չէր գրաներ, և երբոր հեռ կատակները խորամէ վեր վար ըլլալու դուրսէն պատճառ մը չէին ունենար, և հանդիսատես հասարակական ժողովուրդը ամեն կողմէ մէջ տեսնի նշանը հանդիսատեսներուն պէս՝ այս տեղը ալ կրնար տեսնել։

Այս երանը գաղտնի տեսած անապատ փոքրիկ գաշտին պես ավելի բան չի տեսայ՝ բոլոր Դեհեներին կողմերին մէջ։ Այն ընդարձակ առանձնութեան մէջ՝ անանց բարձր մեկ գաշտիկ մը, մէջ տեղէն բուսած և որոնց բարձրացած սեւաթոյն հրաշալի ծառը, մեկ վտակ և աշխարհիս տեղ մը ունէր, որ մարդուն մտաքին մէջ անանց հրապուրուէր որ՝ մոռցուիլը այնքան դիւրին բան չէր։

Այս գաշտը մեկ գիրն ավելի գնով մեկ ալ գին անցնելով՝ ու Երուսաղէմ ալ զիւղերը բոլոր գարաթին առջը հասնելու երեք ժամ պէտք ըլլալ, որ գիւղերը հոն պիտի մնայինք, և անունը Աբրահամի լեռնառ՝ անդրափանցներուն իշեան (խանութ) ըսել է։ Թէ Օգիսգերի մէջ, թէ՝ Եգիպտոս, և թէ՝ Դեհեներին, անոնք տեղ երթալու գիւղին նշանակը և միջոցը՝ անդրանցի ճանապարհորդներուն հնարաններն են, և ամէն տեղ անոնց անունովը կըպտուցուին շատ անգամ։ Այս տեղը պզտիկացիններու իշեան բուսածը՝ քանի մը կոտաշտին մեծութեամբ Պալպալը քարեր են, երբոր բոլորված, որով պատի պես բան մը ձգցեր են, և անոնցմով շինուած սենեակի պես տեղը կըմեծանար։

բարձնելը դիւրին առին, ալիքներին միայն հովէ պաշտպանելով է, ամէնց աւելի բան չունին։ Թէ որ փոխարինի ըլլանուին նէ, ինչպէս որ պատահեցաւ Եղոտ Աստուծոյ ընկերներուն, որ այս լեռնոտ ծայրը նման ուղևորն, ամենէն ավելի խոհեմութիւնը անոնց ըստածին պէս ընելն է, այսինքն որպէս կը նայնէ՝ չուտով ետ գառնալ։

Մեզի համար օդը շատ աղէկ էր, և մեր իրականութեան արեւոն՝ որպէս թէ Աստուածով փորձելով Ակնեանսին մէջ ելլալու անապատին մտնելենք, և գիտեն են նէ՝ մեր ամենքին ալ յաւուրքած եղեր, հովը (շատ լաւ) մաղաւեր՝ և քանի մը մեկ աղէկ կերակուր մը գտած ենք, բանակին մեր տուներ, և ժողովուրդ ամենը կերակուրներ պատրաստեալ պէտք էր, կերակուրին եադը երկար խոսակցութիւններու առին ելեւ, խաղերներ ալ յինչբոլորին եադը՝ մեր միարանելներուն (ժամերներուն) մէջ պառկեցանք, շատ գեռանի վրայ փչուեցանք, որ քնանալով այն օրուան հոգնութիւններս մը անցունենք, և մեւ օրը նորէն հոգնելու կարող ըլլանք, բայց մարերնիս գեղեցնիս պարապ ելաւ, չի կրցանք քնանալ, և այն առանը մէկ մեն ալ փորձի հանկեցանք՝ անհաշ պատմուածներուն զարմանալի և անընկճելի զօրութիւնը, անանց մէկ որ մը մէջի հետ անցունելէն ետքը՝ այն տեղը կրակին վերայ ծանր ծառերի նստած՝ յուրաք հոգինին ալ չէր, ջուրն ալ ինչ ջուր կը քանեինք մեր պէտքերը համար հետերնիս բերած ջուրերնիս մեր ջամբը մեծ մեզի կըստուեր, որովհետև լեռանը վրայ խոսելու ջուր չկայ՝ հետերնիս ջուր բերինք առեր։ Այս մեր առաջնորդները իրեն հողին ալ՝ մեկ կտաւէ շալ

կեն և մեկ բանդաձեւն չատ բան հագած չէին, մէկ մէկն ալ բոլորէ ծածք մը (իհրամ) առեր էին կըր նախնի, գիշերը մինչև լոյս ձիերու կըքաշեին, բարձր և մաքեալ ձայնով կըխօսէին, իրենց ազգին մարդոց յատուկ եղած ծանրութեամբը։ Այս աղէկ, բայց մեր օրուան ճամբանիս առջի օրվընէն ծանր և աշխատալի էր, որովհետև հարկաւորապէս Օրագրի պետք հասնէինք, ասոր ջորիներնիս առաջիկ և յետ կըքաշուէինք, առաջ ալ ջորիներուն հետ կըքալէին, երթալու անդրէնին մեզի հետ կըհասնէին մեզ ալ ոչ ետ մնալ, ոչ գործոյ, և ոչ հոգնիլը մեկ պատճառ մը նշանով մը խնայող։

Եղեր գիշերէն յետոյ ժամ եւսը, ըսել է՝ լուսանալէն շատ առաջ՝ եկանք մեզի ձայն տուին, կամ աւելի շիտակ ըսեմ, եկան մեզ վերցուցին, որ իր ժամանակին՝ այսինքն արեւ ծագած առանը՝ ամէն ճանապարհորդներուն պառնելու սովորութիւն ըլլալով՝ մեր ալ հարկաւորապէս պատուելու տեղը հասնինք, Մեր հոգնութիւնը ճշմարտապէս այն առանը սկսաւ, մինչև այն առանը քաշածներս՝ անկէց ետքը քաշելիքներուն պարզապէս փորձի պէս էր։

Ոչ այն առաջնոյն գաշտին՝ որ այն օրը պիտի կտրէինք, մինչև այն առանը անապատին մէջէն ալ չէ տեսած էր, ինք իրեն բոլոր մեծ Օրագրին բուսած քարեր պահպանելով էր, (որ է այլոյն չենած քարերնին) գոյնը մեծ և ամեն անհ մեծ ըլլալով աղէկ և աշխարհիս բան մը կ'ըլլայ էր, և հրաշալի քարի պէս կը լցուէ մեծանը խաչաձեւ մեկ վերարկուի մը պէս, կամ մեծասանը մեկ կեղծի (խապուխ) մը պէս գոյացած էր, իբրև որ այս նիւթը փայլելով սարսափելի ու պայծառ տեսիլը մեկ նշանէ

տու ։ Այս մարդուս վրայօք քանի մը հետաքրքրական անեկդոտներ կ'ուզեմ յիշել տ' Օլերոյի ըսուած օրագիրը ։

Երբոր Վ. որկէ կայսրը 1806ին այս երկիրս հասաւ՝ Սոսօ Հերոդուսյ հասաւէին գրքին հետ ծանօթութիւն մը ըրաւ․ որ Սոսօ Էլ-կենդուրիկի հիմնուրուան գրքին հայրն է ։ Այս անուելթիւնս և խոստկդուլթիւնս իւր բանի վերայօք ըլլալը ամենեւին չվիճուելու․ միայն այսքանս ծանօթ է որ՝ այն անծանօթ մարդը գրքին բուսական անգիտութիւններ առած է իրեն ով ըլլալուն վրայ․ և գրքէն հասոսա խօսք առած էր, որ կրնար հանդիսա կենալ իր դպրութեան երկիրներուն մէջ․ հառաչալուլթեան կողմէն մարդ իրեն անհանգստութիւն չի տար․ ոչ անունը կը հարցընեն, ոչ կինը, ոչ կրօնքը, ոչ անցած գացած գիտութիւնքը, և ոչ ալ ապրուստը մը ինչով ըլլալը․ եայլն ։

Այս անծանօթ մարդուն հետը կին մը ունէր բերած․ որ հասարակօրէն իր կինը կը կարծուէր․ կինքն անար հետ շատ պատուով ու սիրածութեամբ կը վարուէր։ Այս կինս դուրս ելած տանը կամ երկու գինակ (աւրաթ) մը կանչուէներ, կամ մէկ բան մը կը ծածկէր․ երեսը բնաւ մարդու չէր ցուցուներ․ երեսը բան ծածկելով երեւելն ալ՝ միայն հետաքրքրութեան համար անձեր ուզող քիչ մարդոց ըրած էր, կամ անանկ մարդոց որոց հետ բաղդամանակաւ հարկ մը կ'ըլլար տեսութիւն ընել ։

Ինչ կամաց և թէ կինը՝ գրքին մարդոց հետ բնաւ հաղորդութիւն մը չունէին, և հաղորդութիւն ունենալն ալ կը փախչէին․ ծառաուորնին ալ իրենց հետ բերած էին․ ասոնց խաւէն որքան կիմացուեցաւ նէ՝ անհնար եղաւ այս մարդուն և կնոջը ով ըլլալը ստուգել ալ ասկէ ։

Ետքը կինը մէկ ծանր հիւանդութենէ մը բռնուեցաւ 1838ին բժիշկ կանչուեցաւ․ ասոր ալ անհնար եղաւ հիւանդին երեսը յայտնի տեսնելը․ մեռաւ․ մեռնելէն ետքն ալ երեսը գոց տարին թաղեցին ։ Այն երկրին մէջ գտնուող մարդոց ամենէն առաջ այս բժիշկս բնարեր էր մեռնող կինը քիչ մը փառահաւթեամբ հաւատարմութիւն ընելու․ և բժիշկը ամբաստութեան խորհրդականներուն կարգէն էր․ Հոգէպատուէր առնուն վարպետն էր ։ Կինը մեռնելէն ետքը երկրին պատուարները ուզեցին անկէ մեռցած կինը ըրել, և ժառանգներուն բաժինը յանձնուելու ։ Վ. որկէ կայսր չուզեց․ և գրքին հետ լրած գաշինքը մէջ բերաւ․ որովհետեւ այս բանին պատմութիւնը ծածկելու մէջ ճ լ ըսած սիրով հաւկցուեր և բանը ծածկեր։ Այս բանին վրայ պատուարներն ալ ծանուցին կրօնականին, և կրակ որ՝ մեռնող գուրսը առնէր ուրիշ պարտիքը սեռական հաւատարմութեամբ պահած է որ հիմակուան գուրսը թէպէտ այս մարդուն հետ եղած գաշինքը կրնային ալ նէ, բայց ոչ այն գաշինքը մեծերին գրուելուն պատճառը գիտէ, և ոչ ալ այս մարդուս և կնոջը ով ըլլալը։ Հիմա կասկած մեծ է նէ՝ արդեօք ով ըլլալը մեռնելէն ետքը պիտի գիտցուի՞ մի․ ով գիտէ․ հարկին է որ այս մարդս իրը գինը մինչև յաւիտեան չի ծածկուելու համար, գինը ծածկուելու համար թուղթեր և գրուածներ կող քովը նէ պահած ըլլայ․ որով իրեն մահուան անունը և ով ըլլալը հասկցուելը անհնար կըլլայ ։

Ասոր ասոն քաղաքին փոխառուներուն ձեռքը գործ կերպներէն շատ սատկ կ'ուզեր ասոր' իրեն ծախուելը համար ։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Նոյեմբեր 5 ․

Բանագնացի առաքինութեան պատմութ քաղաքականութիւնը ծանօթութեան մէջ է, Նորքին գործերուն շարունակութիւն քարծաւորութիւնը մեծ փոփոխ յառաջ կ'առնէ ։

Ատարքին գործադրութեան փոխմա․ Ռէշիտ էֆէնտին, Բրյուսու որ յայտնի է, Ատրիանուպոլսէն կու դառնայ գործերով մը, անցեալ ամսոյ 23ին Ռէշիտ Էֆէնտի անուն շոգենաւով Պերութ մտնելով ։ Լոնդոնէն օրը այս գործադրութեան․ Սուլթանին ներկայացաւ, որուն եղած ծանօթութիւնները Օգոստոսափառ կայսրը բարեհաճեցաւ տալու, որ մեծ ըլլայ բարեգութիւն այս երկար ճամբուն ։

Հարցմունք օրերը նախընթաց թուով ծանուցած փոփոխութիւններէն ետքը կայսերական բարձրագոյն հրամանաւ հետեւեալ փոփոխութիւնները անցի ունեցան ։

Նախկին մեծ ծախսակա բարձրա․ Հաջի փաշայի՝ առեւտրի պաշտօնատար անուանեցաւ․ Հիւսէյին պէյին տեղը ։

Բարձր․ Սայիտ փաշային՝ որ առաջ պաշտօն էր, արդարութեան բարձր․ ատեանին անդամ գրուեցաւ ։

Նախկին ատրպատեան և Սիլիստրէ կառավա-

Եւ է պայթած առանց ալ քաշուելով անդ անդ պաշտանք խօսքը կար քարեր կերպ հիմնաւ բռնած կարծեր ալ, որ ամէն օր ծախու կըցանուին փառ մէ՝ Օրօէյ ըսուած անդը․ ասոնց պղտիկներն ալ մէն Մեր գանուած վիճակին մէջ ամէ մը դիմաւոր անի մանն՝ հայր հարկի սանաշակէն առէկ վեր բերած առանձ խոսն մը վերի ծայրը հէկէր մէջտեղը գետար բան էր․ մէկ մը խոսուս քարի վրայ կը կանգնեն, քարը ոտքերնուս տակը կը խոտեն, որովհետեւ վրայ կը դլեր․ այնպէս ալ ու խորունկ պատառուածք մը գտնելով՝ հարկ կ'ըլլայ վերէն գոտելով ներս մտեր և անանկ անցնիլ ։

Բայց մենք միայն բանի գտեր որ՝ այս չինած գծուարութիւններուն մէջն ալ մտիկ չընենք, անցնինք երթանք․ սակայն մեկերնուս ոտքը խախտեցաւ սխալ․ միայն խելքը կը պահուի․ և գրեթէ ամենուս ալ ոտք ատքը թափեցաւ անդամ եղաւ․ և ներսէն գալով ալ կ'իմանայինք․ շունչ առնելու պէտքեր․ կը կենէինք․ կողքերնուս մէջ սրտերնիս ատանկ ուժով կը զարնէր․ քիչ մը կը քալէինք հարկ կ'ըլլար մէկ մը ալ շունչ առնելու համար կայնիլ ։

Սերելայ՝ առանց ալխատանքով չորս ժամ քալելէն ետքը լեռանը ծայրը՝ նոյն բուն հրաբուխին բերնին քովը եկանք․ ուր շատ դժուարին ըլլալով՝ չորս մէկ տարածուած հորիզոնը կը տեսնէինք, անբառ՝ նուիրականութեան․ որ կ'ըսուէր թէ՝ մինչև քառասուն փարսախ առաջ կը տեսնուի․ ամէնքս մեր քաշած նեղութիւնը կը մոռնայինք․ ինքը հրաբխին մէջ որ ծայր չունի․ ամէն բան կը կորսուի․ ամէն բան գիծերու մէջ կամ շիտակը ըսեմ մէկ գիծ մէջ կը կորսուի․ և այս գիծս ալ ոչ ձեռնի և ոչ գոյն․ շարժմունք կը հատնի․ կ'երթայ․ կը մեռնի․ կը ծածկուի․ և ասոր նոր կենդանութիւն մը տալու օգուտ չունի ըսելը որ այն ինչ տեսլը որ աչքին անհուն միջոցաւ հեռու կը տանի․ միայն քառասուն փարսախ հեռու է քիչ մը․ մարդուս միտքը կրնայ ասոր զարմանալ․ բայց աչքը ոչ ասոր սահմանքին կը հասնի ըսել, և ոչ ալ զուարճութիւն մը կ'ըլլայ․ անոր սիրտը և զուարճացումը գծերուն և ձեւերուն համեմատութիւններն են․ ինչպէս հեռաւոր բաներ տեսնելու է, մէկ հորիզոն մը անդ՝ որ թէպէտ շատ ընդարձակ է, բայց յայտնի և որոշ բան մը չունի, ոչ լոյս և ոչ ստուեր ունի իրար խառնուած․ ամէն բան կը փախի և անիմանալի կ'ըլլայ և աչքով չի բռնուիր․ այս ամենատես լը հեռաւոր բաներուն խառնաքով փախուիլը՝ շատ երկար տխրալի է ։

Հրաբուխին բերնին մէջը ժամու մը չափ հանգչելնուս ետքը աջ կողմը չեղած վար իջանք․ հրաբուխին բերնէն բռնած՝ ծովափ (խառնիլ) ձեւով ընդարձակ գիծ մըն է․ արեւմտեան երեք չորս հարիւր ոտնաչափ և խորութիւնը հարիւր ոտնաչափ մը կ'ըլլայ․ կողմնակի մեծամեծ քարակարկառ է․ բանի մը անդ ձեռքեր ունի․ և անոնցմէ բարակ ծուխեր մը կ'ելլէ, որ ծծմբի (քիբրիթի) հոտ ունի, և շատ տաք է․ վար իջնալնուս մէջտեղ գետին ելանք՝ որդան որ վեր նայելնուս գծաւոր էր․ և այդտեղ ծածկուած մէջ հազիւ ձեռնի նշան ունէինք․ որ հարավային ժողովրդներուն իշխանը հասած էին, հոն զօրքեր բերին ասոնք․ և իրենց Օրագալու մեաոր ։

Պտտելով միայն բնական պատմութեան վրայ երկար խօսեցայ․ ասոր ցաւը կըցանուէն քաղաքականութեան և վաճառականութեան և կառավարութեան և ուրիշ բաներուն վրայ քիչ խօսելով՝ ուրիշ․ անդերուն պէտ Բանդալեան կղզիներուն մէջն ալ այս բաներս ծանօթ են․ բայց առանց նշանակելու բաներուն մէկն ալ խօսք չեմ ։

Հանդիսացու համար մեքսատանը գացինք հարցուցինք որ՝ քանի նաւ եկեր է հոս․ քանի նաւ ելեր է․ պատասխան տուին որ՝ տարին պարապ բաներ մէջ հօդար․ ասոր մենք կարծեցինք որ՝ հարցուցածներնուս պատասխանը տալ չուզելով՝ բարակ կերպով մը մեր ծաղրեցին․ բայց ետքը քաղաքացիք մեզի առուգեցին որ՝ մարդը ինչ որ մեզի ըսեր է նէ՝ ճշմարիտ է եղեր․ ուրիշ ամէն ալ կղզին պէս է այլեւայլ կառավարութեամբ անցած՝ որ հիմակուան ատենս ամէն կառավարութեան որպէս թէ հարկին սեղմուած է, հազիւ թէ առնելու ամսական չորս մասին մէջ կ'առնէ․ մէկ պատերազմական ափ բռնած նաւ մը իւրեն ուղիղին երեք տարի է որ Ամէնա քաղքի նաւահանգիստը անցած կեցեր․ և մեզի ըսին գիրքերն ամէն ալ հանէ հանէ փախած են․ կ'ըսեն որ՝ հիմայ անդ մը երկաթուղի ըլլալու երկաթը վեր հանելու համար օգնելու չափ մարդ չունի մէջը․ Ամանիակէն ետ կանչուի նէ՝ չի կրնար երթալ․ մեզի պաշարն (մուհիմմաթն) ալ այնքան քիչ է որ՝ եթէ որ Ամերիկայի Միացուցիչն ընդհանուր քննութեան պատաւարութեամբ նաւը պէտք ըլլայ նէ՝ այս յանկարծ անոր սիրտը՝ գործելի պատկառութիւն համար շատ ատեն անցած մինչև որ ենթադրութիւնը ըլլալու․ մեր նաւաստիներուն մէկը մեզի ցուցուց այս մէկ հարիկ գործերս, որ ամէն մէկ հատ թնդանօթը լեցուելու կը ծառայէ․ և միայն ա-

բէյ․ Անատաֆա Նուրի փաշային Պրուսայու նահանգին կառավարութիւնը յանձնուեցաւ փոխանակ վեհիպ․ Թայէպ փաշային։

Բանտարկեալ տեսուչ վեհմա․ Հիւսէին պէյը Իզմիրայ նահանգը դրուեցաւ Անատաֆա Հիլմի փաշային տեղը։

— Բարեկամութեան Երբային ընդհանուր կոյսերութեան առեւտրի վիճակը ու եկեղ բարեկամութեան մը մէջ մտնելու ցանկալով՝ առեւտրի տեսուչ մը հաստատեց՝ բարեկամական Հայկ փաշային նախագահութեամբը՝ որ առեւտրին բարգաւաճման եւ ժողովուրդին բարօրութեան ինչ որ պէտք է նէ՝ գործքի դնելու պարտաւորուին։

— Անցեալ ամսոյն վերջին օրը Կայսերական մասնաւոր հրամանաւ ծովային ատեան մը հաստատուեցաւ եւ այս առթիւ նորոց ծովային Խալիլ փաշան երկրորդ ծովակալ եւ նոյն ատեանին նախագահ դրուեցաւ։

— Թիւն 81 Հայրենասէր օրագրոյս միջոցաւ ծանուցածնուս համեմատ ներկայ ամսոյս առաջին օրը կնքուած Թուղթերուն գործածութիւնը սկսուեցաւ առեւտրի եւ անոր վերաբերեալ գործոց մէջ։

— Շաբաթ գիշեր Սուլթան պայէզիտի մօտ Շահզատէլէր պալը բռնուած տեղը կրակ պատահեցաւ քանի մը տուն եւ քանի մ'ալ խանութ կրակին որս եղան։

— Բարձրագոյն Ատեանը Սենեմաբէլի դուռը՝ Եղի Աւետիսեան կատարողական արդիւնքը եղած ատենը՝ շատ գոհ ըլլալով՝ արքունի փոխադրակա հատերն Պեռայինի Յովհաննէս Էֆէնտին ըրած արժանաւոր յարգանք ծառայութեանց, ուստի Նորին բարձրութիւնը իւր արքայական պատուոյ գոհունակութիւնը յայտնելու համար՝ բարեհաճեր է Պապազեան փոխանորդ դեսպանին շնորհիւը անդամակցելոց պատուական աստղ մը ընծայ տրուելուն վրայ Հայազնի փոխանորդին։

ԵԳԻՊՏՈՍ

Աղեքսանդրիա 25 Օգոստոս։ Բարձրագոյն Մէհէմմէտ Ալի փաշան՝ այս շաբաթ իւր մեկ շոգենաւովը դէպ 'ի Հռոդոս կղզին մեկնեցաւ, ծովային փոքրիկ ճանապարհորդութիւն մը ընելու, եւ դեռ եւս Նորին բարձրութենէն լուր մը չառնուեցաւ, բայց հաւանականապէս քիչ օրէն վերադառնալու է այս տեղ։

Ընտանեաց տարափոխիկ ախտը՝ որ անցեալ տարիները շատ գժնդակութեամբ քանդեց աւերեց այս երկիրս մեկ մասը, կը հաստատեն թէ՝ շատ սաստկութեամբ սկսեր է վերստին Եգիպտոսի կողմերը, ուրիշներն ալ կը հաստատեն թէ՝ կառավարութեան հաւաքանցորէն դրած են՝ այս բանիս վրայ։

Ուրիշ հարկաւոր լուր մը չկայ ծանուցանելու։

ՀՌՈՎՄ 28 Օգոստոս։

Ներկայ ամսոյս 24ին գիշերը՝ Եգիպտական շոգենաւով մը Բարձրագոյն Մէհէմմէտ Ալի փաշան մեր քաղաքին այցելութեան եկաւ, նոյն ժամուն՝ քաղաքիս կառավարիչը փութաց Նորին Բարձրութեան հիւրընկալութեան պէտք եղած արժանաւոր պատիւը ընելու։ Բարձրագոյն Փոխարքային քառասնօրեայ արգելանացը մնաց, ամենեքին ցամաքը ելլելով եւ հեռանալ օրը մեկնեցաւ դէպ 'ի Աղեքսանդրիա։

Կ'ըսեն թէ՝ Սամոս կղզին կողմերը ասպատակներ եղեր են եւ շատ մեծ ու պզտիկ նաւերու վրայ յարձակեր են։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳԼԻԱ

Լոնտրա 17 Օգոստոս։ Անգղիական Վիքթորիա Թագուհին՝ իւր ամուսնին բարձրագոյն Ալպերդ իշխանին՝ Ալպերտինին կոմսին եւ քանի մը ուրիշ մեծերու ընկերութեամբ անցեալ շաբաթ դէպ 'ի Ֆրանսիա, Պէլճիքա եւ Սաքսոնիոյ ճամբորդութիւն ընելու մեկնեցաւ․ եւ ամեն տեղ իւր Անձնահաւանութեանը արժանաւոր պատուով հիւրընկալութիւն ըրեր են՝ այս տեղ կանոնական օրագիրներէն կիմացուի․ միայն Բրիւսելը Անտուերպէն․ Նոյն քաղաքաց Վիքթորիա Թագուհին մասնաւոր շինուած հանդէսներուն եւ խնճոյքներուն համար ըրած ծախքը վեց միլիոն ֆրանքի կը հասնի կ'ըսեն օրագիրները։

— Տեղւոյս օրագիրները շարունակաբար Մեծն Բրիտանիոյ ըրած ծովային պատրաստութիւնները կը ծանուցանեն, վասն զի թէ որ Ամերիկայի նահանգաց հետ ունեցած վէճերնին բարեկամաբար չի լմննայ նէ՝ ուրիշ կերպով ըլլալու է կ'ըսեն։ Կէս օրագիրը կ'ըսէ թէ՝ հրաման եղաւ որ Նոր Փորթմաւթ եւ Սէվընբորթ նաւարանները շինուելու վրայ եղած երեսուն մեծ նաւերը լմնցնեն։

ՊՐՈՒՍԻԱ

Ընդունելը Տեղ օրագրէն առնելով գրեցինք որ Պրուսիոյ կառավարութիւնը Քէօլն քաղաքին հռչակաւոր Պէրլինական եկեղեցիին 12,000 ֆրանք ըստ տուեալ է տալիք․ նոյն Տեղ օրագիրը քանի մը որ ետքը իր խօսքը կը շիտկէ՝ Պէռլինէն առած նամակի մը համեմատ․ եւ կ'ըսէ թէ՝ տասնըհինգ նոյն քաղաքին բնակիչները կողմէն է եղեր այս տալիքն որոշուիլը, եւ քաղաքացիները ասկէ զատ եկեղեցի մըն ալ տալիք են, որ աստուածային պաշտամունքը այն տեղ կատարեն։

Այս բանիս համար քաղաքացիք իրենց կողմէն քանի մը մարդ կ'ընտրեն՝ եւ պաշտամանց վերակացու Պ․ Էյխհօռն նախարարին կ'ղրկեն, որ այս եկեղեցին նորոգողներուն տալու վրայ ունեցած դիտաւորութիւննին անոր յայտնեն․ Նախարարը սոր համաձայնութիւն տալը պատշաճ չի սեպեր․ որովհետեւ գերմանական ընդհանուր եկեղեցի ըսուածը տէրութեան կողմէն տակաւին չէր ճանչցուեր․ եւ եկեղեցական ալ չունէր, որ եկեղեցի ունենայ։

Հիմա Սուրբ Ճերը Պէռլինի քաղաքին մէջը այս կրօնքը մէկ հովիւ ատեան մըն ալ հաստատեց, որ 48 հոգիէ կը բաղկանայ, եւ ժողովքի տեղ յատկացուցին Հաւել ... ըսուած շէնքը։ Այս ատեանիս խորհրդականներուն դիտաւոր խորհրդածելն այն պիտի ըլլայ, որ այս Նոր եկեղեցին ու այս Նոր կրօնքը առաջ տանելու համար պէտք եղած ստակները գտնելու վրայ մտածեն։ Անոնց մէջ բարձր աստիճանաւոր մարդիկ ալ կան, երեւելի իմաստուններ ալ․ արդարութեան գործոց պաշտօնատար եւ տէրութեան խորհրդական Ֆօքտոռ Շըւէսը փոխ եւ ջ նը ունի այս Հերձուածը հաստատելու եւ ծաւալեցունելու, եւ անոնց գործածութեան համար եկեղեցական երգեր եւ տաղեր ալ շարադրեր է։

սով՝ ամերիկ նաւուն Թնդանօթները լեցուելու էս ժամէն եկեղ անցաւ․ զինուորները կառավարութենէն բան չէին կրնար առնել կոր նէ՝ կառավարութիւնը բնաւ մէկ ստակ մը բան տուած չունի․ ուստի հարկ կ'ըլլայ իր ապրուստը ինքը ճարել, եւ այս հարկիս վրայ կը տեսնուի կառավարութիւնը․ սոր մէկ տարուոց օրինակը մեր վրայ փորձով տեսանք․ Ինքած զինեալներուս (խանին) մէջ՝ մեր մէկ թամբը (էյէրը) գողցուեցաւ շատ մարդոց հարցունելէն ետքը իմացանք որ՝ գողցողը այն ինչ մարդն է եղեր․ (անունն ալ կրնայի ըսել՝ բայց մոռցեր եմ է)․ երեք վկայ ունէինք, որ մեզնէ գողցուած բանը անոր ձեռքը տեսեր էին․ դատաւորին գանգատեցանք․ այն ալ մարդը գտաւ, եւ գողցուած բանը ետ տալ տուաւ, անկէց ետքը ինչ ըրաւ կըկարծես․ վկայները երեքն ալ բանտը դնել տուաւ․ բայց գողը թող տուաւ որ երթայ հանդարտ տեղը պըտըտի․ մեզի ըսին որ՝ ասիկայ զինուորական կարգէն յարգի մարդ մըն է եղեր․ որձարաններըը (խահվէները) կ'երթայ խօսող խօսող կըխօսի՝ եւ հոն գտնուած մարդիկը կըզուարճացունէ եղեր․ գէշ երկիրներուն հայրենիքը սիրողներուն մէկն է եղեր․ որ գէշն այն է որ՝ աստնկ մարդիկ միայն Պանամայեան կղզիներուն յատուկ չեն․ անոր համար դատաւորը ասոր հետ ակնածելէն կըպնդուչանալ եւ կըփախչի եղեր։

Այս կերպով կառավարուած երկիր մը չի կրնար երջանիկ ըլլալ․ մէջի մարդիկը իրենց վիճակէն չեն կրնար գոհ ըլլալ․ անոր համար Պանամայեան կղզիներուն մէջ շատ արտունջ եւ դժգոհութիւն կայ․ եւ ասիկայ մէկ մասնաւոր պարագայով մըն ալ կ'ե֊րեւնայ․ որ թէպէտ ասոր պէժ միայն հաս է․ բայց կարելի է որ՝ օր մը բոլոր Ամերիկացւոց ստրուկթեան հողին մէջը տարածի․ ասին մը շատ մարդիկ կրօնաւորներուն հարուստ երկիրներ ձգեր էին․ որ ասոնք ալ այն եկամուտները ձգողներուն հոգւոյն համար աղօթք եւ պատարագ ընեն․ Հիմայ աշխարհական կառավարութիւնը՝ այս երկիրներուն եւ եկամուտներուն տիրելու իրաւունքը իմն է ըսելով տիրել կ'ուզէ։ Այս փափուկ խնդիրը եւ վէճը մինչեւ հիմայ եղած չէր, եւ կ'երեւէր որ՝ ասիկայ մտնալու համար ամեն վիճակի մարդիկ խօսքերնին մէկ ըրած էին․ բայց տասն տարի մը կայ որ՝ աշխարհական իշխանութիւնը եկեղեցականներուն անշարժ ստացուածները (վագըֆները) տիրելու ձեռք զարկաւ։ Այս բանիս մէջ յաջողելուն պէտք պատճառներուն մէկը՝ բանեցուցած զրպարտութիւնը կ'երեւի, որով անուղղակի կերպով մը այսպան մարդոց վրայէն ծանր բեռ մը վերցնելու պէս կ'երեւէր, եւ ասով կարգաւորները կողոպտելու համար՝ իրեն կուսակից կ'ըլլային․ բայց հիմայ այս կղզիներուն մէջ գտնուած եկեղեցականները՝ զիրենք աւելի զօրաւոր տեսնելով՝ իրենց ձեռքէն եղած անշարժ գոյքերը անոնց որդեգրել եւ որդեգրելէն շահուիլը մէկէն ետ կ'ուզեն․ ասիկայ տեղահանութեան մեծ պատճառ մըն է․ որ հասարակութիւնը չի սիրեր ալ նէ, ծանր անպատշաճութիւն մը այս ունի որ, այս երկսէն շատ հեռու տեսնելու շատ մարդիկ ուղղակի կառավարութեան դէմ կ'ելլեն․ որ կրօնաւորաց ամեն ալ իր ձեռքէն առնել, եւ ասով ծանր եւ երեւելի չարիքութիւններ պատճառել։

Երկրորդ նամակով Պրեզիլը եւ Պերուի բարեկամութեան պիտի խօսիմ։

* * *

Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԱԳԱՏԻՊՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ